

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження **Гнепи Ольги Володимирівни «ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ПИЛИПОВИЧА КРАВЧУКА (1892–1942 р.р.)»** представлене на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Дисертаційне дослідження О. В. Гнепи висвітлює важливу для сучасної педагогічної науки проблему, яка до цього часу досліджувалася фрагментарно і потребує виважених методологічних і теоретичних узагальнень. Актуальність виконаного дослідження не підлягає сумніву, оскільки останнє десятиліття характеризується тенденцією до розширення предметного дослідницького поля історико-педагогічної науки, пошуком нових дослідницьких ресурсів, намірами об'єктивного нарративу існуючих наукових текстів, особливо історичних та педагогічних. До історико-педагогічного дискурсу долучилося багато незнаного досі матеріалу, який потребує свого осмислення й нового прочитання як, за влучним висловом академіка О. Сухомлинської, дискурсивна тканина часу. Невідрефлексованою залишається значна педагогічна спадщина радянського часу, яка й досі потребує дослідника, озброєного новітнім методологічним інструментарієм.

Останні історико-педагогічні дослідження свідчать, що звернення до творчої біографії є і традицією, й інновацією та сприяє розширенню уявлень про цілісний історико-педагогічний процес. В останні роки в Україні захищено близько сімдесяти дисертаційних досліджень, присвячених вивченню педагогічних поглядів та діяльності відомих українських культурно-освітніх діячів, просвітників, педагогів.

Виходячи з науково-теоретичного аналізу дисертаційного дослідження О. В. Гнепи, зазначу, що обрана дисертантом проблема виходить на рівень міждисциплінарної, із залученням категоріально-понятійного апарату

соціології і філософії освіти, історії, математики. З іншого боку, складність постановки питання про науково-педагогічну діяльність Михайла Кравчука визначається його життєвим шляхом, професійною діяльністю, особистими життєвими пріоритетами тощо. З усіма цими проблемами автор робить спробу зорієнтуватися в тексті представленої до рецензування роботи.

Структура дисертаційного дослідження логічна, побудована за проблемним підходом, дозволяє повністю виконати поставлені завдання і різнобічно проаналізувати проблему.

У дисертації О. В. Гнепи виважено сформульовано науковий апарат, визначено наукову новизну, обґрунтовано практичне значення роботи. Відзначимо високий рівень практичного значення роботи, адже теоретичні висновки дослідження та його узагальнення можуть бути використані під час підготовки шкільних підручників та посібників із математики, навчально-методичних посібників для учителів та викладачів. Матеріали дослідження можуть доповнити зміст навчальних курсів із педагогіки, історії педагогіки, історії математики, методики викладання математики, а науково-теоретичні результати дослідження – використані для розроблення спецкурсів з історії педагогіки, біографістики. Такі практичні підсумки виконаного О. В. Гнепою дослідження засвідчують його завершеність і значення для подальшого розвитку історико-педагогічної науки.

Дослідження побудоване на респектабельній джерельній базі, яку автор доцільно систематизував і класифікував, скориставшись науково коректними критеріями. Вивчення такого значного масиву філософських, соціологічних, історичних, культурологічних, психологічних, педагогічних джерел дало автору підстави для формулювання обґрунтованих наукових висновків, що засвідчили достатню методологічну культуру дисертанта. На особливу увагу заслуговує звернення автора до значного архівного матеріалу і введення в науковий обіг невідомих та маловідомих архівних джерел.

Є вартим на увагу здійснене автором комплексне розкриття змісту багатоаспектної науково-педагогічної діяльності М.П.Кравчука, до якої

належали наукова, педагогічна (учительська, викладацька, методична, організаційна) та популяризаторська діяльність; визначення основних періодів і напрямів наукової та педагогічної діяльності; добір, систематизація та узагальнення праць відомого вченого-педагога з української математичної освіти і школи; дослідження змісту основних педагогічних ідей у його науково-педагогічній спадщині; дослідження й актуалізація специфіки педагогічної діяльності, науково-популярної літератури М. П. Кравчука для дітей і молоді.

При цьому дисертантці вдалося коректно інтерпретувати популяризацію Михайлом Кравчуком історичних знань як дослідницький предмет, до якого нечасто вдаються наші історики педагогіки, зосереджуючись переважно на описовій характеристиці історико-педагогічних явищ і процесів. Дисертантка здійснила періодизацію наукової та науково-педагогічної діяльності Михайла Кравчука, визначила основні чинники, що сприяли формуванню особистості вченого та його педагогічного світогляду.

Цікавою з точки зору наукової новизни й авторської позиції дисертанта є системне і комплексне представлення всіх аспектів діяльності відомого науковця-математика – і як викладача, і як дослідника, і як методиста.

Висновки до розділів та загальні висновки з дослідження виважені, цілісні, комплексно й концентровано виявляють авторську позицію й високий рівень узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу.

Отже, **найбільш суттєвими результатами дисертаційного дослідження**, особисто одержаними дисертантом, можна вважати:

1. Цілісний комплексний аналіз науково-педагогічної діяльності М. П. Кравчука.
2. Періодизацію особистісно-професійного становлення М. П. Кравчука як педагога.

3. Виокремлення організаційно-методичної місії М.П. Кравчука в цілісній сукупності його науково-педагогічної діяльності.
4. Узагальнені і систематизовані ідеї М.П. Кравчука у моделі професійної підготовки майбутніх учителів математики.

Попри значущість отриманих О. В. Гнепою методологічних, теоретичних і практичних дослідницьких результатів, мусимо висловити деякі зауваження і побажання до дисертаційного дослідження, які носять переважно рекомендаційний або ж дискусійний характер, але можуть посприяти подальшим дослідженням у цій галузі, а саме:

1. Мета дослідження визначена автором як здійснення історико-педагогічного аналізу і систематизації освітньої діяльності М. П. Кравчука та визначенні можливостей використання його творчого доробку в сучасній українській освіті (с. 6). Проте, друга частина заявленої дослідником мети представлена в дисертації дуже фрагментарно, у вигляді коротких описів, організацій наукових форумів, через вшанування пам'яті вченого, рекомендацій для вчителів щодо використання методико-математичного доробку вченого та роботи наукової проблемної групи, що є невиправданим з точки зору результативності дослідження.
2. Структурні підрозділи 2.1. та 2.2. містять цікавий матеріал щодо передумов та чинників становлення педагогічних ідей М. П. Кравчука, але, на наш погляд, ці параграфи мають дещо описовий характер і потребують певної систематизації.
3. У дослідженні є невідповідність між поставленими завданнями та кількістю зроблених висновків.
4. Дисертантка розробила модель професійної підготовки майбутніх вчителів математики (за М.П. Кравчуком) та виявила можливості творчого використання його науково-педагогічної спадщини у сучасній українській освіті. Модель вона представляє, однак серед можливостей творчого використання науково-педагогічної спадщини М.П.Кравчука у

розглядуваної історичної епохи, а й просвітником, який уособлював кращі риси, притаманні українській нації, національній інтелігенції, представникам науки й освіти 20–40-х років ХХ ст.

У другому розділі – *“Організаційно-педагогічна діяльність М.П. Кравчука на етапі розбудови національної освіти (1917–1938 рр.)”* – дисертанткою досить ґрунтовно досліджена освітня діяльність ученого та охарактеризована його педагогічна спадщина. Аналіз розділу та нестандартні підходи авторки до розкриття феномену особистості М.П. Кравчука дають підстави стверджувати: теоретичні поняття педагогіки для вченого і наставника молоді відігравали роль лише найзагальніших орієнтирів. Конкретна ж ситуація розвитку особистості вихованця проектувалася М.П. Кравчуком безпосередньо в процесі реальної взаємодії з вихованцями. Рішення педагогічних колізій, зміст і засоби реалізації різноманітних освітніх проектів не могли для нього братися безпосередньо з науково-методичних посібників. Педагогічне знання, використовуване М.П. Кравчуком, повсякчас було “живим знанням”, тобто застосовувалося й коректувалося в даній конкретній ситуації. Зі змісту параграфів стає зрозумілим, що для видатного мислителя й математика знання, не включене в структуру реального досвіду вчителя, ставало безкорисними.

Дисертантка робить акцент на переважанні проблемного методу навчання математиці, що став домінантним у педагогічній діяльності М.П. Кравчука. Разом із тим, в розділі обґрунтовані факти неабиякої організаторської майстерності вченого, талант керівника у Спільці вчителів-українців м. Києва, природничо-технічній (математичній) комісії зі створення Українського народного університету, кадровій комісії для новостворених українських гімназій та університетів тощо.

О.В. Гнепа в розділі довела той факт, що становлення педагогічної довершеності для М.П. Кравчука вимагало особливого навчального процесу, в якому має місце не трансляція знань педагогом, а спільне зі студентом дослідження педагогічних систем, не лише вирішення поставлених задач, але

й самостійну їх постановку; акцент не стільки на знання, скільки на спосіб його одержання; не просте відтворення, а класифікація і згортання інформації у зручній для себе базі даних; не виклад поглядів інших, а вміння знайти власну позицію; не сліпе виконання навчальних вказівок, а визначення власної освітньої траєкторії; розуміння знання не як вічної істини, а як моделі, що має обмежене використання; самопідготовка не до стабільного професійного життя, а до непередбачуваних ситуацій, до зміни ролей, до розвитку власної індивідуальності.

У третьому розділі – *“Актуалізація науково-педагогічного потенціалу творчої спадщини М.П. Кравчука в контексті розбудови національної освіти”* дисертанткою узагальнено й систематизовано погляди М.П. Кравчука на сутність педагогічної професії, здійснено обґрунтування можливостей упровадження ідей та досвіту видатного вченого-математики в сучасну освітню систему. О.В. Гнепа достатньо повно здійснила розгляд моделі підготовки майбутніх учителів-математиків, виокремивши мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуальний, результативний та комунікативний складники цієї моделі. Авторкою роботи виявлено, що науково-педагогічний доробок М.П. Кравчука використовується в сучасній освіті не в повній мірі. Зокрема, науково-педагогічний загал України мало обізнаний із методичними принципами вченого, підходами до організації роботи в малих групах при вивченні математичних дисциплін, формами й прийомами спілкування з аудиторією, дорослими слухачами, способами перетворення математики в “музику цифр”, якими достеменно володів учений і залишив нащадкам багатий матеріал у цій царині.

Аналіз тексту дисертації дає змогу констатувати про дотримання О.В. Гнепою логічної коректності інформації, належного рівня аргументації у встановленні істинності тверджень, причинно-наслідкових зв'язків. Висновки до розділів та загальні висновки містять належну оцінку результатів роботи з точки зору їх відповідності поставленим завданням.

Разом з тим, дисертантці слід висловити ряд зауважень і побажань, які носять переважно рекомендаційний характер:

1. Не зовсім коректним, на наше переконання, є формулювання першого завдання дослідження, оскільки системний аналіз рівня дослідженості проблеми в науково-педагогічній літературі – беззаперечний обов'язок кожного пошукувача наукового ступеня.

2. В тексті роботи часто-густо зустрічаються історіографічні огріхи, історичні помилки, нечіткість формулювання дат, відсутність хронологічної послідовності аналізу історичних джерел (параграф 1.1).

3. Авторці дисертації слід було б детальніше розглянути вплив учителів Луцької чоловічої гімназії, викладачів Київського університету Св. Володимира на формування педагогічних поглядів і досвіду особистості М.П. Кравчука, його непересічного викладацького таланту.

4. Вважаємо, що О.В. Гнепа необґрунтовано уникає аналізу власне феномену педагогічної майстерності видатного математика, оскільки описуючи його погляди на розвиток системи української національної освіти (ст. 111), зводить традиційно освіту й виховання до теоретичної (предметної) підготовки. Хоча в самому тексті дисертації мова йде про неперевершений талант М.П. Кравчука як педагога-майстра: проблемні методи викладання, майстерні математичні “жарти”, вміння “закохати в математику”, легкість та простоту викладу матеріалу, “майстерність читання лекцій добірною українською мовою” тощо – перелік рис, що виражають найвищий рівень педагогічної майстерності наставника-вчителя.

5. Не дивлячись на ґрунтовність представленої моделі професійної підготовки майбутніх учителів математики за М.П. Кравчуком (ст. 149), авторка не достатньо, на нашу думку, описала комунікативний складник у професійній підготовці, адже видатний український учений, як видно із матеріалів дисертації, олюднював, опочуттєвлював математику, здійснював неперевершений вплив на інтелект, волю й почуття своїх вихованців, а звідси

– домінантою комунікативної майстерності для М.П. Кравчука ставала педагогічна дія (аж ніяк не діяльність).

Проте, висловлені зауваження не знижують теоретичну й практичну цінність представленої на опонування роботи. Аналіз публікацій, що розкривають науковий зміст дисертації, засвідчує: всі вони носять цілісний і конкретний характер, містять чітку аргументацію і точне формулювання одержаних результатів дослідження.

Висновок. Дисертація Гнепи Ольги Володимирівни “Освітня діяльність та педагогічна спадщина Михайла Пилиповича Кравчука (1892–1942 рр.)” є самостійним, актуальним та достовірним дослідженням, яке на достатньому науково-теоретичному рівні розв’язує проблеми вивчення, узагальнення та систематизації педагогічних ідей М.П. Кравчука. Вперше у загальній педагогіці та історії педагогіки здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз освітньої діяльності видатного українського вченого, педагога-методиста, просвітника та встановлено його внесок у розбудову національної освіти. За актуальністю, науковою новизною, вірогідністю та практичною цінністю, змістом і оформленням робота повністю відповідає вимогам ДАК МОН України, що висуваються до кандидатських дисертацій, пунктам 10, 12–15 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р., паспортів спеціальності 13.00.01, а її авторка – **Гнепа Ольга Володимирівна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу змісту і технологій
навчання дорослих Інституту
педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України

О.А. Лаврінченко

О.А. Лаврінченко

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження **Гнепи Ольги Володимирівни «ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ПИЛИПОВИЧА КРАВЧУКА (1892–1942 р.р.)»** представлене на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Дисертаційне дослідження О. В. Гнепи висвітлює важливу для сучасної педагогічної науки проблему, яка до цього часу досліджувалася фрагментарно і потребує виважених методологічних і теоретичних узагальнень. Актуальність виконаного дослідження не підлягає сумніву, оскільки останнє десятиліття характеризується тенденцією до розширення предметного дослідницького поля історико-педагогічної науки, пошуком нових дослідницьких ресурсів, намірами об'єктивного нарративу існуючих наукових текстів, особливо історичних та педагогічних. До історико-педагогічного дискурсу долучилося багато незнаного досі матеріалу, який потребує свого осмислення й нового прочитання як, за влучним висловом академіка О. Сухомлинської, дискурсивна тканина часу. Невідрефлексованою залишається значна педагогічна спадщина радянського часу, яка й досі потребує дослідника, озброєного новітнім методологічним інструментарієм.

Останні історико-педагогічні дослідження свідчать, що звернення до творчої біографії є і традицією, й інновацією та сприяє розширенню уявлень про цілісний історико-педагогічний процес. В останні роки в Україні захищено близько сімдесяти дисертаційних досліджень, присвячених вивченню педагогічних поглядів та діяльності відомих українських культурно-освітніх діячів, просвітників, педагогів.

Виходячи з науково-теоретичного аналізу дисертаційного дослідження О. В. Гнепи, зазначу, що обрана дисертантом проблема виходить на рівень міждисциплінарної, із залученням категоріально-понятійного апарату

соціології і філософії освіти, історії, математики. З іншого боку, складність постановки питання про науково-педагогічну діяльність Михайла Кравчука визначається його життєвим шляхом, професійною діяльністю, особистими життєвими пріоритетами тощо. З усіма цими проблемами автор робить спробу зорієнтуватися в тексті представленої до рецензування роботи.

Структура дисертаційного дослідження логічна, побудована за проблемним підходом, дозволяє повністю виконати поставлені завдання і різнобічно проаналізувати проблему.

У дисертації О. В. Гнепи виважено сформульовано науковий апарат, визначено наукову новизну, обґрунтовано практичне значення роботи. Відзначимо високий рівень практичного значення роботи, адже теоретичні висновки дослідження та його узагальнення можуть бути використані під час підготовки шкільних підручників та посібників із математики, навчально-методичних посібників для учителів та викладачів. Матеріали дослідження можуть доповнити зміст навчальних курсів із педагогіки, історії педагогіки, історії математики, методики викладання математики, а науково-теоретичні результати дослідження – використані для розроблення спецкурсів з історії педагогіки, біографістики. Такі практичні підсумки виконаного О. В. Гнепою дослідження засвідчують його завершеність і значення для подальшого розвитку історико-педагогічної науки.

Дослідження побудоване на респектабельній джерельній базі, яку автор доцільно систематизував і класифікував, скориставшись науково коректними критеріями. Вивчення такого значного масиву філософських, соціологічних, історичних, культурологічних, психологічних, педагогічних джерел дало автору підстави для формулювання обґрунтованих наукових висновків, що засвідчили достатню методологічну культуру дисертанта. На особливу увагу заслуговує звернення автора до значного архівного матеріалу і введення в науковий обіг невідомих та маловідомих архівних джерел.

Є вартим на увагу здійснене автором комплексне розкриття змісту багатоаспектної науково-педагогічної діяльності М.П.Кравчука, до якої

належали наукова, педагогічна (учительська, викладацька, методична, організаційна) та популяризаторська діяльність; визначення основних періодів і напрямів наукової та педагогічної діяльності; добір, систематизація та узагальнення праць відомого вченого-педагога з української математичної освіти і школи; дослідження змісту основних педагогічних ідей у його науково-педагогічній спадщині; дослідження й актуалізація специфіки педагогічної діяльності, науково-популярної літератури М. П. Кравчука для дітей і молоді.

При цьому дисертантці вдалося коректно інтерпретувати популяризацію Михайлом Кравчуком історичних знань як дослідницький предмет, до якого нечасто вдаються наші історики педагогіки, зосереджуючись переважно на описовій характеристиці історико-педагогічних явищ і процесів. Дисертантка здійснила періодизацію наукової та науково-педагогічної діяльності Михайла Кравчука, визначила основні чинники, що сприяли формуванню особистості вченого та його педагогічного світогляду.

Цікавою з точки зору наукової новизни й авторської позиції дисертанта є системне і комплексне представлення всіх аспектів діяльності відомого науковця-математика – і як викладача, і як дослідника, і як методиста.

Висновки до розділів та загальні висновки з дослідження виважені, цілісні, комплексно й концентровано виявляють авторську позицію й високий рівень узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу.

Отже, **найбільш суттєвими результатами дисертаційного дослідження**, особисто одержаними дисертантом, можна вважати:

1. Цілісний комплексний аналіз науково-педагогічної діяльності М. П. Кравчука.
2. Періодизацію особистісно-професійного становлення М. П. Кравчука як педагога.

3. Виокремлення організаційно-методичної місії М.П. Кравчука в цілісній сукупності його науково-педагогічної діяльності.
4. Узагальнені і систематизовані ідеї М.П. Кравчука у моделі професійної підготовки майбутніх учителів математики.

Попри значущість отриманих О. В. Гнепою методологічних, теоретичних і практичних дослідницьких результатів, мусимо висловити деякі зауваження і побажання до дисертаційного дослідження, які носять переважно рекомендаційний або ж дискусійний характер, але можуть посприяти подальшим дослідженням у цій галузі, а саме:

1. Мета дослідження визначена автором як здійснення історико-педагогічного аналізу і систематизації освітньої діяльності М. П. Кравчука та визначенні можливостей використання його творчого доробку в сучасній українській освіті (с. 6). Проте, друга частина заявленої дослідником мети представлена в дисертації дуже фрагментарно, у вигляді коротких описів, організацій наукових форумів, через вшанування пам'яті вченого, рекомендацій для вчителів щодо використання методико-математичного доробку вченого та роботи наукової проблемної групи, що є невиправданим з точки зору результативності дослідження.
2. Структурні підрозділи 2.1. та 2.2. містять цікавий матеріал щодо передумов та чинників становлення педагогічних ідей М. П. Кравчука, але, на наш погляд, ці параграфи мають дещо описовий характер і потребують певної систематизації.
3. У дослідженні є невідповідність між поставленими завданнями та кількістю зроблених висновків.
4. Дисертантка розробила модель професійної підготовки майбутніх вчителів математики (за М.П. Кравчуком) та виявила можливості творчого використання його науково-педагогічної спадщини у сучасній українській освіті. Модель вона представляє, однак серед можливостей творчого використання науково-педагогічної спадщини М.П.Кравчука у

сучасній українській освіті, на мою думку, варто було б розкрити шляхи реалізації цієї моделі в практиці підготовки спеціалістів даного профілю.

5. У дисертації є додатки, але у розділах роботи на деяких з них (додаток А, Б, В, Д, Е, Ж, З, И, К, Л, М, Н, Р) немає посилань.

І остання думка в якості швидше пропозиції на майбутнє, ніж зауваження. Доцільно було б впровадити спецкурс «Педагогічна спадщина М. П. Кравчука» та експериментально перевірити його результативність у роботі вищих навчальних закладів, розробивши авторські методичні рекомендації та комплекс дидактичних і методичних засобів.

Автореферат відповідає основному змісту дисертаційної роботи, найважливіші результати дослідження знайшли достатнє висвітлення у 22 публікаціях автора й апробовані на багатьох науково-практичних конференціях.

Проте, наведені зауваження не носять принципового характеру і не знижують наукової цінності винесених на захист основних положень дисертації. Дисертаційна робота Гнепи О.В. є завершеною самостійною науковою працею, яка відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Гнепа Ольга Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,

декан педагогічного факультету

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний

університет імені академіка

Степана Дем'янчука»

Підпис Сойко І. М. засв.

Начальник відділу кадрів
Міжнародного економіко-
гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

Чечурко О. Т.

Г. М. Сойко